

МОТИВАЦІЯ ПОВЕДІНКИ ПРИ ДОБРОВІЛЬНІЙ ВІДМОВІ ВІД СКОЄННЯ ЗЛОЧИНУ

М.А.Понсуйшанка,

студентка 2 курсу юридичного факультету

Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

За кримінальним законодавством України для добровільної відмови мотиви значення не мають, і в науці це не викликало серйозних дискусій. Проте це не означає, що мотиви добровільної відмови не мають ніякого значення. К.А. Панько, наприклад, вважає, що виявлення механізму утворення мотивів добровільної відмови може сприяти ефективній і цілеспрямованій організації роботи з попередження злочинів [1, с. 33], а Д.Є. Дядько пропонує обов'язково досліджувати мотиви добровільної відмови, оскільки “тим самим можна визначити, чи дійсно відмова від скоєння злочину була добровільною і остаточною” [2, с.34]. Б.С.Волков вважає, що мотиви добровільної відмови грають роль у визначенні самої природи інституту добровільної відмови і у поясненні підстав, з яких особа звільняється від кримінальної відповідальності. Багато вчених при обґрунтуванні звільнення від кримінальної відповідальності при добровільній відмові посилаються на мотивацію суб'єкта.

Зв'язок добровільної відмови з її мотивами беззаперечний. Простежимо механізм взаємодії добровільної відмови і мотивів поведінки. Спроби пояснення даного механізму в науці вже мали місце. К.А. Панько, наприклад, і за ним Д.Є.Дядько вважають, що в мотиваційному прогресі людини, що почала скоювати злочин основну роль у схилянні його до добровільної відмови грають правовий і моральний бар'єри.

Наявність у КК норм про добровільну відмову за умови, що про них суб'єкт знає, формує у нього певне відношення до ситуації добровільної відмови. Особа розуміє, що правові наслідки добровільної відмови вигідні для нього. Таке знання ще не впливає на безпосереднє виникнення мотиву добровільної відмови з тієї простої причини, що особа не знаходиться в обстановці скоєння злочину. Але це знання має значення для правової соціалізації особи, тобто включення в її ціннісно-нормативну систему тих цінностей, які охороняються правом. Така ціннісно-нормативна система є фундаментом правосвідомості суб'єкта. Правосвідомість визначає поведінку людини, впливаючи на процес формування соціально-правових установок і мотивів, що має велике значення для адекватного віддзеркалення правових цінностей в свідомості особи. Щоб наочно прослідкувати вплив норм КК про добровільну відмову на поведінку людини, уявимо собі, що такі норми відсутні. Очевидно, що в цьому випадку внутрішні сили, що направляють поведінку людини на припинення злочину, набагато слабкіше і це може привести до продовження і закінчення злочинної діяльності.

Можна говорити про регуляційний вплив норм про добровільну відмову не тільки на поведінку окремої людини, але і опосередковано, тобто через її поведінку на свідомість інших людей.

Не дивлячись на відому складність мотиваційних процесів і достатню важкість їх вивчення і прогнозування, можна все ж таки говорити про безперечний позитивний вплив на ці процеси інституту добровільної відмови. Мотиваційний вплив, який надає інститут добровільної відмови, є лише частиною загальної системи мотиваційного впливу правових норм на поведінку людини. Особливість людської психіки така, що якщо вже особа почала скоювати злочин, то саме виконання таких дій підсилює злочинну мотивацію. І ось в цих умовах все більш дієвим стає інститут добровільної відмови [3, с.128-133].

Вважалося, що мотиви добровільної відмови можуть бути різними: щиросерде каяття, докори сумління, жалість до потерпілого, страх перед покаранням [4, с.49]. А. Сахаров виключав з числа мотивів відмови боязнь бути притягнутим до кримінальної відповідальності [5, с.12]. М.М. Ахмедова виділяла мотиви добровільної і вимушеної відмови. До мотивів добровільної відмови вона відносила жалість до потерпілого, каяття, відчуття сорому, усвідомлення протиправності і аморальності вчинку. Мотивами вимушеної відмови вона вважала побоювання суб'єкта бути затриманим у момент скоєння злочину, втрату інтересу до злочину. З цим погоджується І.С.Тишкевич, відзначаючи, що за характером мотивів можна говорити про добровільність або вимушеність відмови від здійснення злочину [6, с.222].

Назаренко Г.В., Ситникова А.І. у своєму підході до мотивів добровільної відмови виходять з того, що «загальний характер всіх мотивів і їх єдність, по суті, залежать від ідеалів людини, від її поглядів і переконань, рівня свідомості, його світогляду в цілому, зміст якого складають як теоретичні категорії, так і етичні основи» [4, с.49].

На думку А.Зелинського, мотиви позитивного характеру — відчуття жалості до потерпілого, сором, каяття і т.п. — завжди свідчать про добровільність відмови, незалежно від того, чи виникли вони під впливом зовнішніх обставин (поведінка потерпілого, поради інших осіб) або без такої дії. Ускладнюється справа, якщо відмова від скоєння злочину викликана страхом перед покаранням, свідомістю невігоди злочину і іншими відчуттями і міркуваннями, які не можуть бути виправдані нашою мораллю. Немає розбіжностей в тому, що відмова є добровільною, якщо вона викликана відчуттям страху перед покаранням або міркуваннями невігоди злочину без безпосереднього впливу зовнішніх чинників. Що ж до оцінки цих мотивів, що виникли у зв'язку з новими перешкодами, то деякі автори не визнають їх мотивами добровільної відмови. Поки існують і усвідомлюються якісь шанси на ухилення від відповідальності, можлива і

добровільна відмова, і лише тоді, коли страх викликаний свідомістю неминучості покарання, він усуває вільне волевиявлення і не може виправдати особу, що відмовилася від продовження злочину, якщо, починаючи його, вона розраховувала уникнути покарання [7,с.10].

Ю.Юшков вважає, що яким би не був мотив, сам по собі він не виключає добровільної відмови [8,с.21]. Але, визнаючи юридично рівнозначними мотиви відмови, слід визнати і юридично рівнозначними обставини, їх що викликали, за однієї неодмінної умови, що ці обставини не усувають можливості скоєння злочину [7,с.10].

Підсумовуючи викладені точки зору на питання про мотиви добровільної відмови, слід відзначити, що не дивлячись на те, що мотиви не мають значення для добровільної відмови, в юридичній літературі приділяється окрема увага цьому питанню, що має як теоретичний, так і практичний інтерес. Окрім того, про важливість з'ясування мотивів свідчить існування різних поглядів вчених на це питання.

Література:

- 1) Панько К.А. Добровольный отказ от преступления по советскому уголовному праву. – Воронеж: Издательство Воронежского университета, 1975. – 148 с.
- 2) Дядько Д.Е. Добровольный отказ от совершения преступления по советскому уголовному праву: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. – Харьков, 1974. – 20 с.
- 3) Гродецкий Ю.В. Мотивация поведения при добровольном отказе // Проблемы законности. Вип. 39: Респ. міжвідом. наук. зб. / Відп. ред. В.Я.Тацій. – Харків: Нац. юрид. акад. України, 1999. – 220 с.
- 4) Назаренко Г.В., Ситникова А.И. Неоконченное преступление и его виды: Монография. – М.: Ось-89, 2003. – 160 с.
- 5) Сахаров А. Ответственность за приготовление и покушение. Добровольный отказ // Советская юстиция. – 1961. - № 21.

6) Тишкевич И.С. Приготовление и покушение по уголовному праву. – М.: Госюриздат, 1958. – 260 с.

7) Зелинский А. Добровольный отказ от преступления // Советская юстиция. – 1968. - № 8. 8) Юшков Ю. Добровольный отказ от совершения преступления // Советская юстиция. – 1978. - № 8.

Науковий керівник: О.О. Житний